

Vlaams
Parlement

ingediend op **1013** (2016-2017) – Nr. 1
9 december 2016 (2016-2017)

Conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Wilfried Vandaele, Cathy Coudyser, Kathleen Krekels,
Marius Meremans, Karim Van Overmeire en Marc Hendrickx

betreffende instrumenten
voor culturele samenwerking
tussen Nederland en Vlaanderen

INHOUD

I.	Woord vooraf.....	3
II.	Waarom samenwerken?	3
III.	Particuliere instrumenten.....	4
IV.	Overheidsinstrumenten	5
	1. Taalunie.....	5
	2. Cultureel Verdrag	8
	3. De Brakke Grond	11
	4. deBuren.....	12
	5. Het Beste van Vlaanderen en Nederland.....	13
	6. Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie.....	14
	7. Ad-hocinitiatieven	14
	– BesteBuren	14
	– Frankfurter Buchmesse	15
	– Andere.....	15
V.	Overwegingen.....	16
	1. Financiering	16
	2. Een Vlaams-Nederlands fonds?	16
	3. Vaste steunpunten	16
	4. Nederlands-Vlaamse organisaties samenvoegen?	17
VI.	Conclusies.....	18
	Bijlagen:	
	– Bijlage 1: Bestaande toestand	23
	– Bijlage 2: Gewenste toestand	24
	– Bijlage 3: Gewenste financieringswijze.....	25

I. Woord vooraf

Eind 2016 hopen de cultuurministers van Vlaanderen en Nederland enkele nieuwe krijtlijnen te trekken voor de Nederlands-Vlaamse culturele samenwerking. Vlaams cultuurminister Sven Gatz, in samenspraak met minister-president Geert Bourgeois, bevoegd voor buitenlands beleid, neemt hierin het voortouw.

De ministers laten zich inspireren door een 'reflectieoefening' over de Vlaams-Nederlandse culturele samenwerking en de instrumenten die in dat kader ontwikkeld zijn. Er wordt, aldus de nota waarin de krijtlijnen van de opdracht beschreven staan, "nagedacht over het krachtiger maken van deze samenwerking en het toekomstgericht verbinden van het landschap van Vlaams-Nederlandse culturele organisaties". "Op budgetneutrale wijze", lezen we ook nog.

Organisaties die in kaart worden gebracht zijn deBuren, de Brakke Grond, het Cultureel Verdrag, Ons Erfdeel en de Nederlandse Taalunie.

Hierbij vallen meteen enkele zaken op: overheidsinstellingen en particuliere organisaties worden samen bekeken en ze krijgen zelf een grote inbreng in de reflectieoefening. Zijn ze dan geen rechter en partij? De oefening blijft beperkt tot het culturele terrein, hoewel er ook voor andere vakgebieden (onderwijs, media enzovoort) samenwerkingsverbanden bestaan vanuit de overheid of vanuit het veld (Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie, Het Beste van Vlaanderen en Nederland enzovoort). Zelfs als men zich tot het culturele veld beperkt, dan betreft men nog niet alle spelers. (CODART en Algemeen Nederlands Verbond bijvoorbeeld, blijven buiten beeld. Wellicht omdat ze niet (meer) gesubsidieerd worden door de overheid?)

Met deze conceptnota willen wij een ruimere blik bieden op de Nederlands-Vlaamse samenwerking, enkele achtergronden schetsen en conclusies trekken die nuttig kunnen zijn bij het uitzetten van de bakens voor het breed-culturele terrein. In ieder geval wil deze nota stof aanreiken voor een constructieve discussie.

II. Waarom samenwerken?

Dat Vlaanderen en Nederland streven naar een goede samenwerking, ligt voor de hand: ze spreken dezelfde taal en hebben ook cultureel en historisch heel wat gemeen. Door de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor diezelfde taal en de logica dat er best één grammatica, één spelling en een gezamenlijke ondersteuning van docentschappen Nederlands in het buitenland zijn, zijn Nederland en Vlaanderen bevoorrechte partners. Ook talige kunst- en cultuurvormen zoals toneel en zang leiden haast automatisch tot interesse in elkaars producties en in elkaars 'markt'. Maar ook niet-talige thema's, zoals de schilderkunst en de muziek, bekijk je voor bepaalde periodes maar beter door de bril van 'de Lage Landen'.

Bovendien zijn Nederland en Vlaanderen buurlanden, en in de grensstreken wordt de absurditeit van een staatsgrens vaak zeer zichtbaar en worden mensen meer dan elders geconfronteerd met verschillen in regelgeving. Zo doet het de wenkbrauwen fronsen als ambulances de grens niet over kunnen, of als een grensoverschrijdend natuureservaat aan de ene kant van de grens anders wordt beheerd dan aan de andere kant. Gelukkig zijn daar door de jaren heen, mede in het Europese kader, oplossingen voor gevonden. Maar Nederland en Vlaanderen timmerden al eerder aan de weg van de grensoverschrijdende samenwerking. Voor de Europese Unie in de steigers stond, was er al de Benelux, dat tal van thema's aan de orde stelde: van grensoverschrijdende samenwerking tussen gemeenten, over ruimtelijke ordening, tot de 'vaste boekenprijs', die na decennia van discussie nu eindelijk ook in Vlaanderen ingang zal vinden, zij het als 'gereguleerde boekenprijs'.

Informatie uitwisselen en leren van elkaar, zijn altijd nuttig. Samenwerken is dat doorgaans ook en levert efficiëntiewinsten op. Ook in derde landen staan Nederland en Vlaanderen sterker als ze gezamenlijk optreden. Dat geldt op heel veel terreinen: taal, letteren en cultuur – uiteraard –, maar ook economie, gezondheidszorg, veiligheid en noem maar op.

Aan politieke beleidsverklaringen over de Nederlands-Vlaamse samenwerking is er geen gebrek. Zeker niet aan Vlaamse kant, waar Nederland stevast geldt als 'de prioriteit' voor het buitenlands beleid, wat onder meer leidde tot het opstellen van een 'Strategienota Nederland' in 2006. Maar ook in de recentste Nederlandse nota over buitenlands cultuurbeleid is Vlaanderen een prioriteit.

In oktober 2015 trokken de Nederlandse minister-president Rutte en zijn Vlaamse collega Bourgeois op gezamenlijke missie naar Atlanta. In november 2016 was er een top van de beide regeringsleiders in Gent. Tal van onderwerpen kwamen er aan bod. Cultuur niet.

III. Particuliere instrumenten

Hoe uitzonderlijk belangrijk het ook is dat de overheid zich op zo veel mogelijk terreinen van samenwerking engageert en daar structuren voor maakt, een particuliere achterban, een actief middenveld, blijft onmisbaar als klankbord en als luis in de pels. De symbiose tussen overheid en middenveld is verrijkend.

Tot halverwege de jaren 90 van de vorige eeuw vervulde de stichting Algemeen-Nederlands Congres vzw (ANC) de rol van samenwerkingsplatform voor organisaties die de Nederlands-Vlaamse samenwerking op het brede maatschappelijke terrein genegen waren. Een paar honderd verenigingen, universiteiten en instellingen schraagden het ANC. Van het Davidsfonds, Willemsfonds en Vermeylenfonds, over organisaties voor sociaal-cultureel werk tot Bond Beter Leefmilieu en de Stichting Natuur en Milieu. Nederlandse en Vlaamse deskundigen ontmoetten elkaar in een brede waaier van thematische werkgroepen: leefmilieu, vredesbeweging, studentenbeweging, toerisme, migrantenbeleid, sociaal-cultureel werk, geneeskunde, onderwijs, podiumkunsten, boek, grensproblemen, buitenlands beleid enzovoort. Om de vijf jaar bracht het ANC verslag uit op een congres, waarmee het de traditie voortzette van de in 1849 door Snellaert en Thijm gestarte 'Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen'.

Het ANC ging in de tweede helft van de jaren 90 op in het Algemeen Nederlands Verbond (ANV), waar het in oorsprong eigenlijk ook uit was ontstaan. Het ANV had (en heeft nog enkele) lokale afdelingen in Nederland en Vlaanderen. Het beheert het Visser-Neerlandiafonds en geeft het tijdschrift Neerlandia uit. De thematische werkgroepen die overblijven, kunnen we op een hand tellen. Bovendien was er jarenlang discussie tussen verschillende vleugels van het ANV. Aan deze vervelende onenigheid is in 2015 een einde gekomen.

(Stichting) Ons Erfdeel vzw heeft een dubbel doel: enerzijds het bekendmaken in het buitenland van de cultuur van Vlaanderen en Nederland en anderzijds het bevorderen van de culturele samenwerking tussen alle Nederlandssprekenden. Deze doelstellingen probeert de stichting Ons Erfdeel vzw te realiseren door het uitgeven en verspreiden van tijdschriften en boeken in het Nederlands en in andere talen, door een groeiende aanwezigheid op het internet en door het organiseren van manifestaties, debatten en evenementen.

Het tijdschrift Ons Erfdeel werd in 1957 opgericht door Jozef Deleu. In 1970 werd als rechtspersoon de stichting Ons Erfdeel vzw opgericht. In 1972 zag het Franstalige tijdschrift Septentrion het licht en in 1976 het tweetalige jaarboek De

Franse Nederlanden/Les Pays-Bas Français. Het Engelstalige jaarboek *The Low Countries* verscheen voor het eerst in 1993.

CODART, opgericht in 1998, is een internationaal netwerk van curatoren van Nederlandse en Vlaamse kunst. Vooral schilderkunst die vanaf de 15de eeuw in de Lage Landen werden geproduceerd, vond de weg naar veel musea en privé-collecties over de hele wereld. CODART verenigt momenteel meer dan zeshonderd curatoren van meer dan driehonderd musea in bijna vijftig landen.

De Orde van den Prince mobiliseert een drieduizendtal leden in Nederland en Vlaanderen, en ondersteunt bijvoorbeeld concrete initiatieven van docentschappen Nederlands in het buitenland. De Orde van den Prince stelt dat de leden "zich op grond van hun persoonlijk engagement inzetten voor de behartiging van de belangen en de uitstraling van de Nederlandse taal en cultuur".

De Marnixring is op dezelfde leest geschoeid als de Orde van den Prince, maar blijft vooral in Vlaanderen verankerd, nauwelijks in Nederland. De Marnixring "heeft tot doel de Nederlandse taal- en cultuurgemeenschap te dienen", onder meer door het verspreiden en behartigen van de Nederlandse taal en cultuur.

De vzw Pacificatielezingen organiseert elk jaar, afwisselend in Gent en Breda, een academische zitting waarop afwisselend een toonaangevende Nederlandse en een Vlaamse gastspreker het woord voert. In 2016 had de 33e Pacificatielezing plaats.

Andere specifiek op Nederland-Vlaanderen geënte verenigingen zijn veeleer specifiek op de grensstreek gericht, zoals Voortouw (Essen-Roosendaal) en Benegora Leefmilieu, of op een thema, zoals de Vlaams-Nederlandse Vereniging voor Industriële Archeologie.

Organisaties op het gebied van de taal, zoals de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek, noemen we hier met opzet niet omdat ze een bijzondere categorie vormen die in feite in samenhang met de werkzaamheden van de Nederlandse Taalunie besproken zou moeten worden.

Door de jaren heen gingen ook interessante Nederlands-Vlaamse initiatieven ter ziele: het al genoemde Algemeen-Nederlands Congres, maar ook het Nederlands-Vlaams Theaterfestival, de Stichting Frankfurter Buchmesse, Zuidnederlandse Ontmoetingen enzovoort.

IV. Overheidsinstrumenten

Het aantal overheidsstructuren voor de culturele samenwerking nam de voorbije decennia toe: de Nederlandse Taalunie (1980), het Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond (1981), het Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland (1995), de Buren (2004). Op andere terreinen, naast cultuur, bestaan er ook overheidsstructuren. We denken bijvoorbeeld aan de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie of NVAO (2003), wat het hoger onderwijs betreft.

1. Taalunie

In 1981 werd het Verdrag inzake de Nederlandse Taalunie ondertekend, voor de samenwerking op het gebied van taal en letteren. Het verdrag gaat in zijn formulering zeer ver. Het spreekt over integratie: "De Taalunie heeft tot doel de integratie van Nederland en de Nederlandse gemeenschap in België op het gebied van de Nederlandse taal en letteren in de ruimste zin." (artikel 2).

De Taalunie kent, zeker wat de structuur betreft, in de wereld haar gelijke niet. Een heus verdrag met een interparlementaire commissie, een comité van ministers, een adviesraad (de Raad voor Nederlandse Taal en Letteren) en een secretariaat.

In december 2003 ondertekende de Republiek Suriname een associatie-overeenkomst met de Taalunie. Met de autonome landen Aruba en Curaçao wordt goed samengewerkt. Aruba hernieuwde in november 2013 de raamovereenkomst met de Taalunie. Caribisch Nederland (Bonaire, St.-Eustatius en Saba) valt onder de reguliere werking van de Taalunie.

De instelling kende een moeizame start. Nieuwe bilaterale initiatieven als de GENT-akkoorden kwamen tot stand buiten de Taalunie om. En in 1999 presteerde Vlaanderen het nog om een eigen Vlaams Fonds voor de Letteren op te richten, terwijl Nederland al jaren een goed werkend fonds had en een gezamenlijk fonds in de schoot van de Taalunie voor de hand leek te liggen. Waarmee niet gezegd is dat de fondsen dezer dagen niet goed samenwerken: in oktober 2016 waren Nederland en Vlaanderen opnieuw samen gastland op de Frankfurter Buchmesse. Vandaag noemt de Taalunie op haar website drie hoofdtaken:

- taalbeleid: de Taalunie verbindt verschillende organisaties met een hart voor het Nederlands, bijvoorbeeld rondom onderwerpen als taalachterstand, literatuur, taal op de werkvloer, welzijn en participatie. De Taalunie verzamelt kennis, zoekt naar gedeelde belangen en inzichten en adviseert op basis daarvan beleidsmakers. Zo zorgt zij voor samenhang in het taalbeleid;
- taalinfrastructuur: spelling, woordenschat en grammatica zijn de basis van onze taal. De Taalunie is de autoriteit op deze gebieden en geeft taalgebruikers advies. Dat doet zij steeds meer online. Ook geeft zij taaladvies op maat aan diverse doelgroepen en sectoren, om ervoor te zorgen dat ze in het Nederlands blijven communiceren. Daarnaast stimuleert zij innovatieve bedrijven om nieuwe producten en toepassingen, zoals navigatiesystemen, spraakbesturing en automatisch voorlezen, ook in het Nederlands op de markt te brengen;
- taalgebruik: de Taalunie fungeert als een denktank voor het onderwijs Nederlands. Ook maakt zij zich internationaal hard voor het gebruik van onze taal. Zij ondersteunt bijvoorbeeld docenten Nederlands in het buitenland, stimuleert mensen in andere landen om Nederlands te studeren en denkt mee over talige (culturele) activiteiten die het taalgebied internationaal op de kaart zetten.

Het valt op dat hier niets gezegd wordt over de letteren. Hoewel dat terrein duidelijk in het Taalunieverdrag staat, vinden we er ook in het Beleidsplan 2015-2020 weinig of niets over terug. Nochtans ontplooit de Taalunie wel degelijk enige activiteit op het gebied van de letterkunde: er is de prestigieuze Prijs der Nederlandse Letteren, in oktober 2015 uitgereikt aan Remco Campert; er is het omvangrijke literatuurgeschiedenisproject dat in 1997 begon en nu zijn voltooiing nadert; er is De Inktaap als literaire jongerenprijs, uitgereikt op basis van de keuze van zo'n 1500 scholieren uit Nederland, Vlaanderen, Suriname en Curaçao; en de Taalunie werkt ook mee aan Petra-E, het Europees platform voor opleidingen literair vertalen.

Een vraag die ook geregeld wordt gesteld, zeker aan Vlaamse kant, is of de Taalunie niet een sterkere rol moet spelen bij het bewaken van de standaardtaal. De sociolinguïstische visie dat varianten naast elkaar moeten kunnen bestaan en dat je die beter gewoon registreert, zonder er 'zeg wel, maar niet'-conclusies aan te verbinden, maakt het met name nieuwkomers en buitenlanders die Nederlands leren, niet gemakkelijk. Het taaladvies dat de Taalunie onder meer via haar website meegeeft, maar ook de initiatieven met betrekking tot terminologie en aardrijkskundige namen, zijn stappen in de goede richting.

Maar beleidsmatig kan of wil de Taalunie blijkbaar geen vuist maken als het bijvoorbeeld aankomt op de positie van het Nederlands in het (hoger) onderwijs. In Nederland wordt 66 procent van de masteropleidingen aan de universiteiten

volledig in het Engels gegeven. Voor de bacheloropleidingen is dat 18 procent. In Vlaanderen is dat respectievelijk 22 procent en 2 procent.

Het is geen geheim dat de universiteiten aandringen op vrijheid wat taalgebruik betreft en het valt op dat het Engels in de Nederlandse universiteiten al veel meer is doorgedrongen dan in Vlaanderen. De overheden aarzelen als het thema ter tafel komt. Mede daardoor krijgt de Taalunie blijkbaar geen mandaat om bakens uit te zetten. De adviserende Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren daarentegen, deed hierover recent wel uitspraken.

Dat in het kader van de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie evenmin afspraken werden of worden gemaakt met betrekking tot het taalgebruik in het hoger onderwijs, kan ook als een gemis worden gevoeld.

Door de jaren heen nam de Taalunie een aantal belangrijke initiatieven, al waren er ook wel periodes van strubbelingen. De laatste jaren waren die er ook, onder meer naar aanleiding van interne herstructureringen en ontslagen. Het budget van de Taalunie was het hoogst in 2009: 14.232.030 euro, maar het daalde tot 10.169.398 euro in 2015.

In maart 2016 overhandigde Jan Schinkelshoek het rapport 'Geletterd en genummerd' van de Adviesgroep Financiële Openheid Nederlandse Taalunie aan de ministers. Het rapport kwam er op aandringen van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN), die de docentschappen in het buitenland ondersteunt en vond dat ze onevenredig getroffen werd door de besparingen binnen de Taalunie.

Een van de conclusies van het rapport-Schinkelshoek is: "De politici hebben de organisatie 'te veel haar gang laten gaan'.". Het rapport-Schinkelshoek constateert dat "het draagvlak voor de Taalunie wel heel smal is geworden", hoewel "bijna niemand af wil van de Taalunie" (pagina 6).

Wat in het bijzonder zorgen baart, is dat het rapport aangeeft dat de apparaatskosten de laatste jaren flink zijn gestegen en dat de komende jaren nog gaan doen. Het gaat vooral over personeelskosten, die tussen 2010 en 2014 stegen van 2,4 miljoen naar 2,9 miljoen euro. Het rapport geeft zelf een aantal redenen aan voor de stijging. De ministers reageren alvast dat die kosten in de toekomst niet meer mogen stijgen tegenover het referentiejaar 2016. Intussen kondigde minister Gatz, voorzitter van het Comité van Ministers, aan dat een grondiger herziening en aanpassing van de remuneratiesystemen en van het statuut van het secretariaat zich opdringen om te vermijden dat "de Taalunie zichzelf opeet", zoals het rapport het noemt.

Naar aanleiding van het rapport signaleerde de pers dat vooral Nederlandse parlementsleden weinig interesse hebben en dat sommigen de Taalunie zelfs willen opheffen. Het klopt dat sommige Nederlandse collega's geregeld de moeder-waarom-leven-wijvraag stellen: "Heeft het allemaal nog wel zin?", "Wat wordt van ons nu precies verwacht?" enzovoort. Dat de Interparlementaire Commissie dus dringend behoefte heeft aan een grotere betrokkenheid van de Nederlandse parlementsleden, staat buiten kijf. De Interparlementaire Commissie (IPC) ondernam al verschillende pogingen hiertoe, maar met beperkt succes. Wel succesvol waren de inspanningen om het middenveld te betrekken en Nederlands-Vlaamse organisaties te horen op thematische vergaderingen, hoorzittingen en congressen.

Alle Vlaamse parlementsleden die lid zijn van de IPC van de Nederlandse Taalunie (NTU) stelden in een brief van 26 april 2016 aan de Nederlandse collega's dat dit voor hen absoluut geen optie is: "Voor ons blijft het belangrijk dat er voor het Nederlands één spelling is, één grammatica. Dat is nodig voor al wie onze taal leert en gebruikt, ook voor nieuwkomers en voor buitenlanders. Vergeten we

immers niet dat het Nederlands gedoceerd wordt door een 700-tal docenten aan zo'n 200 universiteiten en hogescholen in het buitenland. Die ondersteunen is een belangrijke taak voor de Taalunie, die ook de leerkrachten 'Nederlands als Tweede Taal' boven en onder de Moerdijk kan ondersteunen. Ook de nieuwe ontwikkelingen, zoals taal- en spraaktechnologie, verdienen een blijvende aandacht van de Taalunie. De Vlaamse delegatie van de Interparlementaire Commissie heeft er de voorbije jaren alles aan gedaan om het belang van de Taalunie te versterken, door studiedagen, een colloquium, een stevige agenda voor de commissiezittingen. Wij willen aan de kar blijven trekken, met evenveel overtuiging en kracht, en we roepen onze Nederlandse collega's op om dat schouder aan schouder te doen."

In juni 2016 presenteerde de Externe Visitatiecommissie Taalunie, onder voorzitterschap van Inez Boogaarts, haar visitatierapport 'Meer samenwerken en minder toeteren'. Het rapport stelt vast dat het binnen het algemeen secretariaat van de Taalunie "lijkt te ontbreken aan urgentie, daadkracht en prioritering". En ook: "en concrete opvolging en heldere doelstellingen (met een eindpunt) ontbreken veelal"; het secretariaat "lijkt steeds meer naar binnen gericht te raken". Een hele belangrijke – en zeker voor discussie vatbaar – is ook: "Ondanks afspraken dat het algemeen secretariaat geen uitvoerende taken doet, stelt de commissie vast dat de financierings- of samenwerkingsrol van het algemeen secretariaat soms toch heel dicht tegen de uitvoering aan zit."

Voorts noemt de visitatiecommissie de Taalunie "zeer zwaar, zelfs té zwaar opgeleid" en pleit ze voor "onderzoek naar een ander politiek-bestuurlijk model". Hier viseert de commissie ook met name de Interparlementaire Commissie, waarmee de visitatiecommissie trouwens geen klein beetje haar boekje te buiten gaat. Artikel 10 van het Taalunieverdrag zegt duidelijk: "De IPC regelt zelf haar werkzaamheden."

2. Cultureel Verdrag

Op 17 januari 1995 ondertekenden Nederland en Vlaanderen in Antwerpen het Vlaams-Nederlands Cultureel Verdrag. Daar ging een lange voorgeschiedenis aan vooraf.

Een instrument dat in de tweede helft van de vorige eeuw bij de regeringen erg populair was om de vriendschapsbanden met een ander land aan te halen, was het 'Cultureel Akkoord' of 'Cultureel Verdrag'. Zowel Nederland als België hielden er tientallen culturele verdragen op na met dichte burens en verre vrienden. Maar tot de allereerste verdragen die ze sloten, behoorde het Belgisch-Nederlands Cultureel Verdrag van 16 mei 1946. Het Cultureel Verdrag kwam in de plaats van het 'Verdrag betreffende de intellectuele toenadering' van 26 oktober 1927.

Artikel 1 van het verdrag van 1946 omschrijft het doel van de overeenkomst: "Door bestendig contact tussen de beide Partijen, de goede betrekkingen tussen beide landen op het gebied van onderwijs, wetenschap en kunst op een hechte basis te grondvesten en te ontwikkelen."

Een Vaste Gemengde Commissie werd ingesteld en gaandeweg kwamen subcommissies tot stand: voor Basisonderwijs, Voortgezet Onderwijs en Hoger Onderwijs, Podiumkunsten, en Equivalentie van Diploma's. Er was ook een subcommissie Jeugd, Volksontwikkeling, Amateuristische Kunstbeoefening en Bibliotheken, in de wandeling 'de subcommissie met de lange naam' genoemd.

In het kader van het verdrag zouden hoogleraren en leden van wetenschappelijke instellingen worden uitgewisseld (artikel 4), alsook leerkrachten (artikel 5). Het verdrag moedigt aan culturele instellingen op te richten in het buurland (artikel 6),

beurzen toe te kennen (artikel 7), vakantiecursussen en groepsreizen te organiseren (artikel 8).

Belemmeringen die de uitwisseling van studenten verhinderen, zullen worden weggewerkt (artikel 9) en het probleem van de gelijkwaardigheid van diploma's zal worden aangepakt (artikel 10). Samenwerking tussen jeugdorganisaties zal worden bevorderd (artikel 11) en de culturele wisselwerking zal worden gestimuleerd door concerten, toneelvoorstellingen, voordrachten, tentoonstellingen, boeken, tijdschriften, films en radio (artikel 12). Over de gemeenschappelijke culturele belangen in derde landen wordt overlegd (artikel 13).

Opvallend is dat de taal, nochtans het bindmiddel bij uitstek tussen Nederland en Vlaanderen, in het Belgisch-Nederlands Verdrag van 1946 niet expliciet werd vermeld. Op verzoek van de Nederlandse regering werd op 21 mei 1958 een addendum goedgekeurd over de spelling.

De Vaste Gemengde Commissie was in principe samengesteld uit niet-ambtelijke deskundigen uit de verschillende werkvelden, maar gaandeweg gingen de steeds talrijker wordende ambtelijke waarnemers, die de vergaderingen met raadgevende stem bijwoonden, de dienst uitmaken.

Het was de Commissie voor het Cultureel Verdrag die de aanzet zou geven tot wat in 1980 het Nederlandse Taalunieverdrag zou worden.

Op het einde van de jaren 80 groeide de gedachte dat Vlaanderen en Nederland een eigen cultureel verdrag moesten sluiten. Het was immers zonneklaar dat de Nederlandstalige, de Franstalige en de Duitstalige gemeenschappen in België in de praktijk op een eigen manier invulling gaven aan het Belgisch-Nederlands Cultureel Verdrag. Sinds 1979 waren er afzonderlijke agenda's per gemeenschap voor de vergaderingen van de Vaste Gemengde Commissie, en sinds 1983 vergaderden de drie gemeenschappen in België afzonderlijk met de Nederlandse partner. De contacten tussen Vlaanderen en Nederland waren – logisch op grond van de taalkundige en culturele verbondenheid – vele keren intenser dan die tussen Nederland en de andere gemeenschappen in België. De behoefte aan een nieuw Vlaams-Nederlands verdrag groeide toen Johan Fleerackers en Maarten Mourik voorzitter waren van de Vlaamse, respectievelijk Nederlandse delegatie.

Een van de discussiepunten was de verhouding met de Nederlandse Taalunie. Onder meer de Interparlementaire Commissie voor de Taalunie opteerde ervoor dat het Cultureel Verdrag op zou gaan in het Taalunieverdrag. Het Taalunieverdrag zou dan een ruimer cultuurverdrag worden. Een ander knelpunt was de reikwijdte van het verdrag: Vlaanderen wilde een verdrag met Nederland dat alle bevoegdheidsdomeinen van de Vlaamse overheid zou omvatten. Dus niet alleen cultuur en onderwijs, maar ook toerisme, welzijn, verkeer, leefmilieu en dergelijke.

Een dergelijk breed verdrag kon in Nederland op weinig enthousiasme rekenen, zodat men toch uitkwam bij een nieuw cultureel verdrag. Wel werd het domein welzijn in het verdrag opgenomen. Om de pleitbezorgers voor een ruimer verdrag ter wille te zijn, presenteerden de Nederlandse regering en de Vlaamse Regering ter gelegenheid van de ondertekening van het cultureel verdrag, ook een Gemeenschappelijke Verklaring: "Beide regeringen zijn van oordeel dat de samenwerking inzake milieu, ruimtelijke ordening, openbare werken, zeehavens, vervoer, economie en werkgelegenheid, welzijn, technologie en wetenschappelijk onderzoek tussen Vlaanderen en Nederland verder tot stand moet worden gebracht en nader uitgewerkt."

De domeinen van taal en letteren, niet expliciet vermeld in het oude Belgisch-Nederlands Verdrag, werden ook niet vermeld in het nieuwe Vlaams-Nederlands

Verdrag. Dat is begrijpelijk, aangezien intussen een afzonderlijk Taalunieverdrag tot stand was gekomen. Dat verdrag omspannt het hele terrein van taal en letteren en is als instrument met het Comité van Ministers, de Interparlementaire Commissie en het secretariaat van de Nederlandse Taalunie, steviger uitgebouwd dan het Cultureel Verdrag.

Het nieuwe Vlaams-Nederlands Cultureel Verdrag is veel algemener dan het oude Belgisch-Nederlandse Verdrag. Beide landen "werken zo nauw mogelijk samen op het gebied van cultuur, onderwijs, wetenschappen en welzijn" (artikel 1). Er wordt een beleid gevoerd dat de "rechtstreekse samenwerking tussen overheden, personen, instellingen en organisaties bevordert" (artikel 2). De landen "streven naar onderlinge afstemming en coördinatie en (...) naar een gemeenschappelijk beleid" (artikel 3), alsook naar "samenwerking in en met derde landen" (artikel 4) en naar voorafgaand overleg met betrekking tot standpunten die dienen te worden ingenomen in internationaal verband (artikel 5). Informatie, documentatie en deskundigheid worden uitgewisseld (artikel 6). Bijzondere aandacht wordt in het verdrag gevraagd voor de samenwerking in de grensstreek (artikel 2) en voor het gezamenlijk Nederlands-Vlaams optreden in Europa en daarbuiten (artikelen 4 en 5).

Het verdrag stelt een Nederlands-Vlaamse commissie in. Die moet "adviserend zijn, stimulerend, evaluatief, en kwaliteitsbewakend. Via haar helikopterfunctie overziet ze het terrein, ze signaleert knelpunten, ze initieert (aanjaagfunctie) en ze neemt waar (antennefunctie)", stelde Diane Verstraeten, directeur-generaal Buitenlands Beleid van de Vlaamse Gemeenschap tijdens de hoorzitting in het Vlaams Parlement in februari 1996.

De ratificatie van het nieuwe Vlaams-Nederlands Cultureel Verdrag liet enige tijd op zich wachten, en pas op 2 april 1998 werd de commissie geïnstalleerd (in 's-Hertogenbosch).

Uniek voor een cultureel verdrag was dat er ook een permanent secretariaat werd ingesteld. Zoals voor alle andere culturele verdragen voerden voorheen de respectieve departementen buitenlands beleid het secretariaat van het Belgisch-Nederlands Cultureel Verdrag. Die administraties hadden ook nog verschillende andere taken, en daardoor kon niet steeds voldoende energie en aandacht worden besteed aan het cultureel verdrag.

De Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland (CVN) hield in 1999 een Culturele Conferentie om knelpunten te detecteren op de verschillende terreinen van de samenwerking. De conferentie vond plaats in de aula van de Gentse Universiteit, op de plaats waar precies 150 jaar eerder het eerste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres plaatshad. In feite zette de CVN de werkwijze van het Algemeen-Nederlands Congres voort: ze organiseerde om de vijf jaar een groot congres en werkte daarnaast met thematische werkgroepen, die studiedagen hielden. Over hoger kunstonderwijs, audiovisuele coproducties, kunstenaarsarchieven, welzijn, onroerend erfgoed enzovoort. Een en ander moest wel altijd leiden tot concrete beleidsaanbevelingen, want de commissie had nu eenmaal een adviserende opdracht. In werkelijkheid fungeerden de commissie en haar secretariaat echter als makelaar en facilitator voor een veelheid aan samenwerkingsvormen. De belangrijkste resultaten van haar adviezen waren de structurele deelname van Vlaanderen in het satellietproject Het Beste van Vlaanderen en Nederland (BVN) en de oprichting van het Nederlands-Vlaams Huis deBuren in Brussel. Dat laatste dossier werd meer dan twintig jaar lang van de ene regering naar de andere doorgeschoven. Het project werd mede door toedoen van de commissie in 2004 uiteindelijk gerealiseerd.

Niet alle vakambtenaren in Nederland en Vlaanderen konden het waarderen dat de Commissie Cultureel Verdrag hen voortduwde, soms in een richting die niet hun voorkeur genoot. Hoewel het bij de ondertekening van het nieuwe Cultureel Verdrag in 1995 uitdrukkelijk de bedoeling was de niet-ambtelijke deskundigen een grotere rol te geven – hun inbreng was in het Belgisch-Nederlands Cultureel Verdrag helemaal verwaterd –, bleken de ambtenaren gaandeweg weer een grotere greep te krijgen op het Cultureel Verdrag. Na een paar inhoudelijke klemtoonwijzigingen en besparingsrondes trokken de regeringen in 2015 de stekker helemaal uit het verdrag: het secretariaat werd opgedoekt en een nieuwe, beperkte commissie werd benoemd. Het verdrag blijft echter bestaan, zij het momenteel veeleer 'op papier'.

3. De Brakke Grond

Vlaanderen had in 1978 aan de Nes in hartje Amsterdam, de eerste steen gelegd – of beter de eerste heipaal geslagen – voor een Vlaams cultureel centrum. Dat gebeurde op basis van artikel 6 van het Cultureel Verdrag dat de mogelijkheid bood om culturele instellingen op te richten in het buurland.

Op 23 mei 1981 opende Vlaams minister van Cultuur, Rika De Backer, het Vlaams Cultureel Centrum de Brakke Grond. Til Gardeniers, haar Nederlandse evenknie, had bij de voorbereiding van het Vlaamse project het vaste voornemen om in Brussel een Nederlandse tegenhanger op te richten. Die kwam er niet, tot in 2004 het Nederlands-Vlaamse deBuren tot stand kwam.

De Brakke Grond, ook vandaag nog steeds de enige culturele post van de Vlaamse overheid in het buitenland, moest de Vlaams-Nederlandse culturele samenwerking bevorderen, en een springplank zijn voor Vlaamse kunstenaars en gezelschappen die in Nederland een kans wilden. Dat lukte aardig. Er kwam een 'Vlaamse golf' op theatergebied, beeldende kunstenaars gingen de grens over en ontelbare Vlaams-Nederlandse bijeenkomsten werden er gastvrij onthaald. De Brakke Grond werd een merk.

Af en toe gaan stemmen op om de Brakke Grond te verkopen onder het mom dat een bakstenen huis niet nodig is om aan culturele diplomatie te doen. Met een leuke website kom je ook al een heel eind. Of je kunt rondtrekken van de ene plaats naar de andere. Of je neemt je intrek bij een andere instelling. Vergelijkbare discussies werden gevoerd over het Institut Néerlandais in Parijs – dat eind 2013 ook daadwerkelijk gesloten werd – en over tal van andere huizen in het buitenland. De verkoop van de Brakke Grond kan eenmalig een stuiver opleveren: 4 tot 5 miljoen euro. Maar op termijn betaal je een veelvoud van dat bedrag als je elders kantoorruimte, tentoonstellingsruimte of podia met technieken moet huren. Dat Vlaanderen een gebouw kan aanbieden, maakt het juist aantrekkelijk voor de Nederlandse partners. Die gaan nog meer dan hun Vlaamse collega's gebukt onder de besparingen. Nederland subsidieert trouwens traditioneel meer de gezelschappen en de producties dan de speelplekken. Een kans voor de Brakke Grond! De voorbije jaren werd er voor meer dan 600.000 euro aan renovatiewerken uitgevoerd aan het gebouw. Weggesmeten geld dus als je verkoopt.

Mede afhankelijk van de samenstelling van het bestuur en van de directeur van het ogenblik, legde de Brakke Grond door de jaren heen wel eens andere klemtonen. Die varieerden van gastvrije ontmoetingsplek voor Nederlanders en Vlamingen die samen aan de slag wilden, tot slaapplek voor ontoegankelijke, experimentele kunstuitingen waar nauwelijks een publiek voor was. Dat is een gevaar dat zowel de Brakke Grond als deBuren (zie verder) beloert: zich gaan nestelen in een niche van kunst- en cultuurminnaren, zich richten op de happy few in plaats van op tijd en stond ook een zo breed mogelijk publiek aan te spreken.

Het geniet de voorkeur dat de Brakke Grond een uitstalraam is voor kwalitatieve Vlaamse producties waarvan verwacht wordt dat ze de belangstelling zullen opwekken van een voldoende breed Nederlands publiek. De doelgroep zijn in dit geval de speelplekken boven de Moerdijk als we het over podiumkunsten hebben, de tentoonstellingsruimten als we beeldende kunsten tonen, de kleine zalen voor literatuur enzovoort.

Daarnaast kan de Brakke Grond uiteraard ook het grote en diverse Amsterdamse publiek bedienen, al is het maar om zich blijvend in de stad en haar culturele weefsel te verankeren.

Maar zeer zeker moet de Brakke Grond ook een ontmoetingsplaats zijn en blijven die alle mogelijke vormen van Nederlands-Vlaams overleg en samenwerking materieel faciliteert.

De Brakke Grond wordt bijna volledig door de Vlaamse overheid gefinancierd, enkele projectsubsidies en de eigen inkomsten van bijvoorbeeld zaalverhuur – ook aan Nederlandse 'klanten' – niet te na gesproken. Het bestuur nam daarentegen wel Nederlandse leden op.

4. deBuren

De commissie die de oprichting van deBuren voorbereidde, had een 'Nederlands-Vlaams centrum voor Europa' voor ogen, dat in de eerste plaats de Europese gemeenschap in Brussel moest informeren over de taal en cultuur én de samenleving van Nederland en Vlaanderen. Instrumenten daarvoor waren debat, presentatie en informatie.

Het huis kende een lange voorgeschiedenis: toen Vlaanderen in 1981 de deuren opende van het Vlaams Cultureel Centrum de Brakke Grond in Amsterdam, formuleerde Nederland het vaste voornemen om een Nederlands huis in Brussel op te richten. Dat plan werd echter nooit uitgevoerd en in april 1992 bracht een speciaal daartoe opgerichte werkgroep van het Algemeen-Nederlands Congres een rapport uit met als titel 'Nederlands-Vlaams Centrum in Brussel' en als ondertitel 'Knooppunt van culturele informatie voor Europa'. De werkgroep, onder voorzitterschap van Rika De Backer en Paul Beugels, pleitte ervoor dat het centrum – Erasmuscentrum was de roepnaam – informatie zou verzamelen over de cultuur en de samenleving van Nederland en Vlaanderen in alle facetten, en een ontmoetingsplek zou zijn voor buitenlandse gasten die daarin geïnteresseerd waren. Dat advies van het ANC leidde niet onmiddellijk tot resultaten, maar het had de fundamenteën gelegd waarop zou worden voortgebouwd. Het ANC hield het debat gaande en bracht in april 1996 een vervolgadvisie uit.

Het was echter de Commissie Cultureel Verdrag Nederland-Vlaanderen die de ministers uiteindelijk over de streep trok. De Nederlandse en de Vlaamse bewindslieden, met name staatssecretaris Rick van der Ploeg en minister Bert Anciaux, voelden wel iets voor een gezamenlijk huis in Brussel, maar legden verschillende accenten en kwamen er niet toe een concreet plan op papier te zetten. De CVN zette een stuurgroep aan het werk onder voorzitterschap van Hedy d'Ancona en Hugo Weckx, beiden gewezen cultuurministers, en op 4 december 2001 bracht de stuurgroep een advies uit met een inhoudelijk en financieel plan. "Als Europa waarde hecht aan culturele verscheidenheid, dan is het van belang dat de Europeanen geïnformeerd worden over elkaars cultuur en dat de verschillende culturen – en talen als belangrijkste dragers van cultuur – met elkaar geconfronteerd worden. Nederland en Vlaanderen willen met de Europese partners verdiepende gesprekken en uitwisselingen organiseren over culturele en maatschappelijke onderwerpen en tegelijk de cultuur, taal en samenleving van Nederland en Vlaanderen presenteren aan Europa." (pagina 4 van het rapport 'Nederlands-Vlaams Centrum voor Europa in

Brussel'). De vele buitenlanders die voor korte of langere tijd in Brussel verblijven, bijvoorbeeld als medewerkers van de Europese of andere internationale instellingen, vormden daarbij de eerste doelgroep.

De ministers Bert Anciaux en Rick van der Ploeg, en hun opvolgers Paul Van Grembergen en Medy van der Laan namen de visie grotendeels over. Het 'Memorandum van overeenstemming inzake een Vlaams-Nederlands Huis voor Europa in Brussel' stelt: "Nu de samenwerking binnen de Europese Unie steeds hechter en veelomvattender wordt, is het zaak een nieuwe stap te zetten om de taal en cultuur van Vlaanderen en Nederland optimaal te presenteren in de hoofdstad van Europa. (...) Als Europa waarde hecht aan culturele verscheidenheid (zoals vastgelegd in de verdragen van Maastricht en Amsterdam), dan is het van belang dat de Europeanen geïnformeerd worden over elkaars cultuur en dat de verschillende culturen – en talen als belangrijke dragers van de cultuur – met elkaar geconfronteerd worden. (...)."

Het memorandum noemt een drietal kerntaken: debat en ontmoetingen, presenteren en informeren, documenteren.

Enerzijds dienen intermediaire doelgroepen aangesproken te worden, anderzijds het ruime publiek (via laagdrempelige, op het brede publiek gerichte activiteiten).

Het pand aan de Leopoldstraat werd grondig gerenoveerd, maar de plannen om er ook een auditorium en extra kantoren bij te bouwen op de intussen aangekochte percelen, werden niet uitgevoerd.

Door de jaren heen organiseerde deBuren steeds meer activiteiten, binnen en buiten de muren van het eigen huis. Het totaal aantal bezoekers groeide ook steeds. Het is de bedoeling het aantal activiteiten voortaan te verminderen, onder meer om financiële redenen.

De missie zoals die vandaag geldt, spreekt eigenlijk niet meer over de Europese doelgroepen. Europa wordt enkel nog vermeld in de zin: "deBuren is een huis waar het Nederlands centraal staat en andere talen een brug slaan naar andere, meestal Europese, landen.". Maar dat heeft dus niets te maken met het oorspronkelijke doel om de Europeanen in Brussel, medewerkers van de internationale instellingen, ambassades enzovoort te informeren en ermee in dialoog te gaan. De nieuwe directeur Wim Vanseveren verklaarde tijdens een werkbezoek van de Commissie Cultuur van het Vlaams Parlement op 10 november 2016, dat het bereiken van de Europeanen in Brussel moeilijk is. Nochtans was dat het belangrijkste uitgangspunt bij het oprichten van deBuren. Dat dit aspect nooit echt uit de verf kwam, is niet goed te praten.

5. Het Beste van Vlaanderen en Nederland

BVN staat voor 'Het Beste van Vlaanderen en Nederland' en is daarmee de Nederlandstalige publieke tv-zender in het buitenland.

Elke dag selecteert BVN uit het televisieaanbod van de Nederlandse Publieke Omroep en de Vlaamse openbare omroep VRT een aantal Nederlandstalige programma's: nieuws en actualiteit, sport, ontspanning, series en topfilms (VRT: Vlaamse Radio- en Televisieorganisatie).

Aandacht dus voor het NOS- en VRT-Journaal, Nieuwsuur, De Wereld Draait Door, NOS Studio Sport en Eredivisie (NOS: Nederlandse Omroep Stichting). En ook Spoorloos, Ik vertrek, Blokken, Dagelijkse Kost, Thuis en Flikken Maastricht. En niet te vergeten kinder- en jeugdprogramma's zoals Sesamstraat, Het Klokhuis en nog veel meer.

BVN is wereldwijd 24 uur per dag via verschillende satellieten te ontvangen. In onder andere Caribisch Nederland, Aruba en Duitsland zit BVN ook op de kabel. Veel hotels, campings en appartementencomplexen bieden hun gasten BVN aan. Het is ook mogelijk om via internet naar BVN te kijken via livestream.

Op de eigen website zegt BVN: "BVN is er voor mensen die een paar weken op vakantie gaan en op de hoogte willen blijven van de actuele ontwikkelingen in Nederland en België, of geen enkele aflevering van hun favoriete serie willen missen. Ook wie voor langere tijd naar het buitenland vertrekt kan via BVN het nieuws, de taal en cultuur van het moederland blijven volgen."

Een belangrijke doelgroep die de Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland noemde in haar advies dat leidde tot de oprichting van – of liever tot de verankering van de Vlaamse deelname aan – het project, waren de buitenlanders die Nederlands leren of er belangstelling voor hebben. Denk maar aan de honderden docenten en studenten Nederlands in het buitenland.

Op basis van een evaluatierapport voor de periode 2013-2016 wordt een nieuwe overeenkomst gemaakt tussen de Vlaamse overheid en de VRT met betrekking tot de participatie in BVN. De Vlaamse overheid schreef voor 2017 alvast een subsidie van 1.161.000 euro in voor de stichting Het Beste van Vlaanderen en Nederland.

De verwachting van velen dat de dure satellietverbinding stilaan vervangen kan worden door internet, kan nog niet worden ingelost. In nagenoeg alle landen van de wereld is er momenteel (nog) geen landelijke internetdekking. Streaming en onlineaanbod worden daarom in de nabije toekomst als een aanvullende dienst bekeken, de hoofdprijs blijft uitzenden via satelliet.

6. Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie

Buiten het culturele terrein, is de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie actief op een deel van het (hoger) onderwijs. Wij schetsen hier enkel het bestaan van de organisatie, zonder er een oordeel over te vellen.

De NVAO is een internationale verdragsrechtelijke instantie, opgericht op 1 februari 2005 en met rechtspersoonlijkheid naar publiek Nederlands recht, overeenkomstig het Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Vlaamse Gemeenschap van België inzake de accreditatie van opleidingen binnen het Nederlandse en Vlaamse hoger onderwijs van 3 september 2003.

De NVAO moet het niveau en de kwaliteit van het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen beoordelen en borgen, en de 'kwaliteitscultuur' binnen het hoger onderwijs bevorderen.

De NVAO kent een Nederlands-Vlaams bestuur dat bestaat uit een Algemeen Bestuur en een Dagelijks Bestuur. Vertegenwoordigers van koepel- en studentenorganisaties in het Nederlandse en Vlaamse hoger onderwijs en Vlaamse werkgevers- en werknemersorganisaties hebben zitting in de Adviesraad van de NVAO. In de schoot van de NVAO worden visitatiecommissies ingesteld, die de opleidingen aan de instellingen voor hoger onderwijs doorlichten.

7. Ad-hocinitiatieven

BesteBuren

Om twintig jaar Cultureel Verdrag te vieren, werd het project BesteBuren op de sporen gezet. In het kader daarvan werden in Nederland en Vlaanderen tientallen initiatieven genomen, voorstellingen opgevoerd enzovoort.

Het begon pijnlijk: niet de Commissie Cultureel Verdrag zelf mocht de viering van haar 20e verjaardag organiseren, maar anderen.

De Vlaamse en de Nederlandse overheden stelden een budget (500.000 euro) ter beschikking om honderd culturele initiatieven te ondersteunen. Aan het Vlaams-Nederlands Huis deBuren (Brussel) en DutchCulture (Amsterdam) werd gevraagd om dit fonds te beheren en het feestjaar te organiseren.

Het bij de Commissie Cultureel Verdrag mede hierdoor ontstane ongenoegen, zou leiden tot het ontslag van de commissie.

Van februari 2015 tot februari 2016 werden tal van grote en kleine projecten voor het voetlicht gebracht, in de meest uiteenlopende disciplines: beeldende kunst, theater, dans, muziek, community arts, design, erfgoed, literatuur, film, nieuwe media en circus. Het programma varieerde van klassiek tot cutting edge, van high-brow tot volkscultuur. De klemtoon lag op jonge makers en vernieuwende werkwijzen.

Het startmoment had plaats in Rotterdam op 8 februari 2015 en het slotevenement in Antwerpen op 13 en 14 februari 2016.

Frankfurter Buchmesse

Onder het motto 'Dit is wat we delen' presenteerden Vlaanderen en Nederland zich in 2016 samen als gastland op de 68e Frankfurter Buchmesse (19-23 oktober 2016), de grootste en belangrijkste boekenbeurs ter wereld. De voorbereiding was in handen van het Vlaams Fonds voor de Letteren en van het Nederlands Letterenfonds.

In totaal reisden meer dan 120 Vlaamse en Nederlandse auteurs naar Duitsland en vonden ruim 145 evenementen plaats in het kader van het gastlandprogramma. Alle literaire genres kwamen daarbij aan bod: fictie, non-fictie, poëzie, kinder- en jeugdliteratuur en strips. Daarnaast was er nog een uitgebreid programma met aandacht voor beeldende kunst, film, podiumkunsten en de creatieve industrie uit Nederland en Vlaanderen.

Op donderdagavond 10 maart 2016 vond de aftrap van het literaire programma plaats op het literaire festival lit.COLOGNE in Keulen. Nadien volgden onder meer de Internationale Kinder- und Jugendbuchwochen in Keulen (mei), het internationale stripfestival in Erlangen (mei), het Poesiefestival en het Das Mag Lesefest in Berlijn (juni), het Harbourfront Literaturfestival in Hamburg (september). De Frankfurter Buchmesse in oktober vormde uiteindelijk het orgelpunt. Voor meer dan 450 Nederlandstalige boeken werd over een vertaling onderhandeld. Het budget voor de organisatie van de Nederlands-Vlaamse aanwezigheid op de Frankfurter Buchmesse bedroeg bijna 5 miljoen euro.

De Vlaamse en Nederlandse organisatoren gaven aan dat ze de samenwerking op een meer gestructureerde manier willen voortzetten. De vraag rijst in welke vorm dat kan en hoe een dergelijke samenwerking ingepast kan worden in het al bestaande weefsel van samenwerkingsverbanden.

Andere

In de breed-culturele sfeer bestaan er nog tal van andere ad-hocsamenwerkingsvormen. Wij denken bijvoorbeeld aan de coproducties op het gebied van film en televisiereeksen. Destijds werden daar tussen Nederland en Vlaanderen afspraken over gemaakt zodat het ad-hockarakter zelfs werd overstegen.

V. Overwegingen

1. Financiering

De opeenvolgende besparingen hebben de Nederlands-Vlaamse instellingen geen goed gedaan. Naar efficiëntiewinsten zoeken is in die context onvermijdelijk. Als we de evolutie over de voorbije tien jaar bekijken, dan zien we dat de Taalunie in 2005 over een budget beschikte van 9.401.576 euro. Het budget groeide naar een hoogtepunt met 14.232.030 euro in 2009, maar sindsdien daalde tot 10.169.398 euro in 2015.

De Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland kreeg de zwaarste klappen. Van bij de oprichting was het de instelling met het kleinste budget. Dat werd door de jaren heen ook nog eens gehalveerd. In 2005 kreeg de CVN 169.971 euro van Nederland en 262.309 van Vlaanderen. De bedragen zijn gehalveerd sinds 2013: twee keer 131.000 euro. In 2015 trokken de overheden er de stekker helemaal uit. Het secretariaat werd opgeheven en de middelen herbestemd naar gezamenlijke Nederlands-Vlaamse initiatieven in het buitenland.

De Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie, die de kwaliteit in het hoger onderwijs bewaakt, beschikt over een jaarbudget van ongeveer 8 miljoen euro, maar voorspelt een daling met 15 tot 20 procent over de periode 2012–2018.

Op papier stegen de financiële middelen van de Brakke Grond van 1.127.000 euro in 2005 tot 1.561.000 in 2013, en daalden ze slechts lichtjes met 61.000 euro in 2014. Maar dat geeft een vertekend beeld: in 2005 stond een aantal personeelsleden nog op de loonlijst van de Vlaamse overheid. Vandaag komen alle personeelskosten voor rekening van de Brakke Grond zelf.

deBuren werd nog het meest ontzien. In 2005 was er een budget van 530.000 euro aan Nederlandse en 250.000 euro aan Vlaamse kant. Die bedragen verdubbelden in 2006 (respectievelijk 1 miljoen en 500.000 euro) en bleven stabiel tot 2012. Sindsdien daalden de subsidies tot 900.000 euro aan Nederlandse en 428.000 euro aan Vlaamse zijde in 2015.

In het algemeen ging Nederland eerder en drastischer met de kaasschaaf aan de slag dan Vlaanderen, maar aangezien er bij elk van de instellingen een Nederlands-Vlaamse verdeelsleutel bestaat, treedt een soort sneeuwbal effect op als een van de partners middelen wegnipt. Als één land bespaart, volgt het andere. Zo is de verdeling bij de Taalunie 1/3 Vlaanderen – 2/3 Nederland, bij het Cultureel Verdrag is/was dat in theorie 1/2 – 1/2 (in werkelijkheid betaalde Vlaanderen meer). Bij deBuren betaalt Nederland meer voor de personeels- en werkingskosten, maar stelt Vlaanderen het gebouw ter beschikking.

2. Een Vlaams-Nederlands fonds?

Door de jaren heen werd er herhaaldelijk voor gepleit een soort fonds op te richten waar Nederlands-Vlaamse initiatieven een beroep op kunnen doen. Voor BesteBuren, het culturele programma voor de viering van twintig jaar Cultureel Verdrag, werd eenmalig zo'n subsidiepot van 500.000 euro ter beschikking gesteld. Er valt iets voor te zeggen om dat op permanente basis te doen, voor samenwerkingsinitiatieven van Vlaanderen en Nederland in het 'binnenland', maar ook in derde landen.

3. Vaste steunpunten

BesteBuren en het gezamenlijke optreden op de Frankfurter Buchmesse worden als bijzonder succesvol ervaren, ook door de overheden.

Hoe interessant ad-hocinitiatieven ook kunnen zijn, ze zijn ook broos en afhankelijk van toevalligheden, van enthousiaste mensen op een bepaald moment op een bepaalde plaats. Daarom zal er altijd een behoefte blijven aan vaste steunpunten die samenwerkingsinitiatieven faciliteren en als makelaar optreden. Die makelaarsfunctie blijft ook vandaag belangrijk. Telkens opnieuw moeten Nederlanders en Vlamingen in verschillende werkvelden elkaar leren kennen. Omdat mensen vaak van job veranderen en structuren soms worden aangepast, is dat een blijvende opdracht.

Vaak volstaat het om de vergaderzaal vast te leggen, de broodjes te betalen, de verslagen en uitnodigingen voor de vergaderingen te schrijven en/of een bedragje op tafel te leggen om een initiatief wat extra zuurstof te geven.

Het algemeen secretariaat van de Taalunie kan dat doen op het terrein van taal en letteren, en doet dat ook, hoewel veel uitdrukkelijker in de beginjaren. Het secretariaat van het Cultureel Verdrag deed dat, hoewel veel minder naar het einde toe, voor de ruimere terreinen van cultuur, welzijn en media. De Brakke Grond en de Buren doen dat nauwelijks.

Dat de behoefte bestaat aan vaste steunpunten, blijkt ook nu de Frankfurter Buchmesse achter de rug is en de letterenfondsden erover nadenken een vaste structuur op te richten om op het elan door te gaan. Daarbij is het nuttig eraan te herinneren dat, toen Nederland en Vlaanderen de vorige keer gastland waren in Frankfurt, er een 'Stichting Frankfurter Buchmesse' werd opgericht, die uiteindelijk ter ziele ging.

De geschiedenis van bijvoorbeeld Taalunie en Cultureel Verdrag hebben aangetoond dat Nederlandse en Vlaamse ambtenaren het vaak moeilijk hebben om een deeltje van hun 'macht' af te staan door rekening te moeten houden met de collega's van over de grens, zeker als ze bevoegdheden en middelen moeten overdragen naar een aparte Nederlands-Vlaamse instelling waar ze hun rechtstreekse greep op verliezen.

Niet alleen ambtenaren zijn in dat bedje ziek, ook wie in particuliere organisaties of organisaties op afstand van de overheid, de dienst uitmaakt.

Dus: voor Vlaamse en Nederlandse organisaties en overheden is het geen probleem om samen te werken, maar ze willen hun eigenheid behouden. Echt gezamenlijke structuren op de been brengen, ligt moeilijker. En toch zijn die vaste gezamenlijke steunpunten nodig.

4. Nederlands-Vlaamse organisaties samenvoegen?

Toen in het begin van de jaren 90 een nieuw Vlaams-Nederlands Cultureel Verdrag werd voorbereid ter vervanging – althans voor de samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen – van het Belgisch-Nederlands Cultureel Verdrag, werd de vraag gesteld of het niet beter zou zijn de Taalunie op te rekken en er naast taal en letteren de ruimere maatschappelijk-culturele materies aan toe te voegen die onder het Cultureel Verdrag ressorteerden: media, onderwijs, wetenschapsbeleid, theater, muziek enzovoort. De conclusie was dat men dat niet zou doen omdat voor die ruimere culturele terreinen de lat lager lag dan voor taal.

Zo poneerde de toenmalige Nederlandse minister van Cultuur Hedy d'Ancona in een door haar medewerker Stevijn van Heusden voorgelezen toespraak op het 40e Algemeen-Nederlands Congres in 1990 in Brussel, dat er toch wel grote culturele verschillen waren tussen Nederlanders en Vlamingen. De uitspraak werd haar allesbehalve in dank afgenomen, maar in de daaropvolgende jaren gingen steeds meer opiniemakers – ook in Vlaanderen – de stelling van d'Ancona aanhangen.

Voor taal was het geen probleem om een gezamenlijk beleid te bepleiten ('integratie'), maar voor bijvoorbeeld onderwijs en wetenschapsbeleid lag een nauwe samenwerking meer voor de hand. Voor nog andere thema's (bijvoorbeeld welzijn, dat als nieuw thema in het Cultureel Verdrag van 1995 zou worden ingeschreven) zat men nog in de kennismakingsfase, het 'leren van elkaar'. De – terechte – vrees was dus dat een verruiming van het Taalunie met andere thema's een nivellering naar onderen kon betekenen.

Ook een andere mogelijkheid, namelijk dat het nieuwe Cultureel Verdrag meteen ruimer zou gaan dan cultuur en alle onderwerpen zou bevatten waar Vlaanderen op dat ogenblik voor bevoegd was, dus ook mobiliteit, leefmilieu, openbare werken enzovoort, werd uiteindelijk afgewezen.

Nochtans komt het pleidooi voor een samenvoegen van instellingen af en toe nog eens boven water. In de op 18 december 2008 door de Nederlandse Tweede Kamer aangenomen motie Van Vroenhoven-Leerdam wordt ervoor gepleit "de culturele samenwerking met Vlaanderen uit te bouwen onder de paraplu van de Taalunie".

De vraag kan worden gesteld of de vrees dat de Taalunie aan slagkracht zou verliezen ('nivellering naar onderen') ook vandaag nog gefundeerd is. Is er een organisatievorm denkbaar waarbij het Cultureel Verdrag organisatorisch als 'cel' wordt ondergebracht bij (het secretariaat van) de Nederlandse Taalunie, zonder de sterke punten van beide organisaties te schaden?

De voorbije jaren stellen we vast dat met name deBuren zowat alles gaat doen. De bijzonder grote klemtoon op letteren was niet bedoeld, maar valt tot op zekere hoogte uit te leggen, al is het maar omdat boeken nu eenmaal een kapstok kunnen bieden om het debat over maatschappelijke thema's te openen.

Dwarsverbindingen tussen de instellingen zijn er altijd geweest en zijn ook vaak uitdrukkelijk bedoeld door de overheden. Zo staat in het Cultureel Verdrag dat er periodiek overleg zal zijn met de Taalunie en werd bij de oprichting van deBuren aangegeven dat de CVN daar gehuisvest kon worden.

Een paar jaar geleden werd ook een overlegplatform ingesteld tussen de Taalunie, het Cultureel Verdrag, de Brakke Grond en deBuren en Ons Erfdeel, een buitenbeentje in dit gezelschap, want geen overheidsorganisatie.

Maar goede samenwerking, overlapping en usurpatie zijn verschillende dingen.

VI. Conclusies

Eén, de overheid moet een plaats geven aan particuliere organisaties en initiatieven. Zij verhogen het draagvlak voor de overheidsinstrumenten en vormen de kritische massa voor de samenwerking. Zij kunnen inspireren en een aantal uitvoerende taken op zich nemen.

Twee, de overheden ondersteunen structurele Nederlands-Vlaamse initiatieven. Dat kan rechtstreeks via subsidiering vanuit de departementen, maar dan bij voorkeur via een voor Nederlands-Vlaamse samenwerking geoormerkte budget, of via het tussenstation van instellingen zoals de Taalunie.

Drie, de oprichting van een Nederlands-Vlaams fonds kan nuttig zijn om er ad-hoc-initiatieven uit te financieren.

Vier, naast de ad-hocinitiatieven en particuliere organisaties, is er behoefte aan vaste overheidsstructuren die de samenwerking schragen.

Vijf, het Verdrag inzake de Nederlandse Taalunie heeft een sterke structuur en gaat bijzonder ver in zijn formulering. Mede om die redenen wordt het verdrag niet aangepast.

Zes, de Nederlandse Taalunie zou de positie van de standaardtaal beter moeten bewaken.

Zeven, het Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland kan gereactiveerd worden: het kan opnieuw een volwaardige commissie worden met vertegenwoordigers uit de verschillende werkvelden van het verdrag – dus niet enkel cultuur. Het Cultureel Verdrag kan de respectieve landelijke adviesraden in Nederland en Vlaanderen betrekken bij zijn werkzaamheden.

Acht, de makelaarsfunctie blijft belangrijk: het bij elkaar brengen van Vlamingen en Nederlanders die bij voorkeur met dezelfde thema's bezig zijn. De overheden moeten structuren ondersteunen die contacten faciliteren en als een loket fungeren voor wie een evenknie of partner voor samenwerking zoekt over de grens. De Nederlandse Taalunie kan die functie opnemen voor taal en letteren, het Cultureel Verdrag voor het ruimere terrein.

Negen, het is belangrijk voor de Nederlands-Vlaamse samenwerking op een systematische manier documentatie te verzamelen en toegankelijk te maken. Zo niet gaat kennis over goede praktijken verloren en wordt het warm water wel eens opnieuw uitgevonden.

Tien, particuliere organisaties kunnen specifieke taken uitvoeren in opdracht van de structurele Nederlands-Vlaamse overheidsinstellingen. Wij denken dan in de eerste plaats aan particuliere organisaties die zelf Nederlands-Vlaams zijn (Ons Erfdeel, Algemeen Nederlands Verbond enzovoort), maar ook aan andere. Uit te besteden taken zijn bijvoorbeeld het verzamelen en aanbieden van informatie en documentatie, het verzorgen van presentaties.

Elf, naast initiatieven voor specifieke doelgroepen, moeten de Nederlands-Vlaamse organisaties en instellingen ook oog hebben voor het brede publiek. In die zin was een programma als Tien voor Taal destijds buitengewoon waardevol.

Twaalf, de bestaande organisaties en instellingen moeten zo nauw mogelijk samenwerken, maar ieder vanuit de eigen opdracht.

Elk van de bestaande overheidsinstrumenten moet een specifieke opdracht krijgen, zo weinig mogelijk overlappend met andere instellingen. Momenteel is dat niet het geval.

Een voor de hand liggend scenario is dat je voor het culturele domein een onderscheid maakt tussen de twee verdragen, namelijk dat van de Taalunie en het Cultureel Verdrag, en de huizen: de Brakke Grond en deBuren.

Dertien, het verdient aanbeveling terug te grijpen naar de oorspronkelijke doelstellingen die bij de oprichting van de instellingen werden geformuleerd. Uiteraard kan de opdracht geactualiseerd worden. Zo rijst de vraag of deBuren de Europese doelgroep niet beter moet bereiken, of de Taalunie ook niet meer moet inzetten op letteren, en of het Cultureel Verdrag moet worden gereactiveerd met een bredere scope dan enkel cultuur.

Veertien, de Brakke Grond blijft eigendom van de Vlaamse overheid.

Vijftien, de ambtenaren van de respectieve departementen in Nederland en Vlaanderen moeten geregeld met elkaar overleggen en voortdurend zoeken naar

mogelijkheden voor samenwerking. Wellicht kunnen zij die bilaterale contacten het beste zelf leggen en onderhouden, zonder ondersteuning van bijvoorbeeld het Cultureel Verdrag of de Taalunie.

Zestien, een bijzondere plaats nemen de diplomatieke vertegenwoordigers van Vlaanderen in Nederland en van Nederland in België in. Ook zij kunnen tot op zekere hoogte een makelaarsrol vervullen.

Zeventien, als Vlaanderen of Nederland beslissingen wensen te nemen op terreinen die een impact kunnen hebben op het buurland of op bestaande vormen van samenwerking, dan moet een 'Vlaanderen-Nederlandtoets' worden uitgevoerd. Bijvoorbeeld als Nederland zijn deel van de subsidie aan een Nederlands-Vlaams initiatief wil verminderen, dan moet daarover eerst met Vlaanderen worden overlegd, en moeten de gevolgen bekeken worden van die Nederlandse beslissing. Ook bijvoorbeeld als een van de twee de ondersteuning van onderwijsinitiatieven in het buitenland (bijvoorbeeld via de Stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland (NOB) aan Nederlandse kant) wil aanpassen, omdat in de praktijk Nederlanders én Vlamingen van die faciliteiten gebruikmaken.

Achttien, het op de kaart zetten van de cultuur van de Lage Landen in het buitenland, vraagt een gecoördineerde aanpak. Het project 'cultuur buiten de muur' dat destijds door de Taalunie werd geïnitieerd en een beroep deed op de docentschappen Nederlands in het buitenland, vormde een goede aanzet. Ook de Brakke Grond en de Buren kunnen hier desgewenst een rol spelen.

Wilfried VANDAELE
Cathy COUDYSER
Kathleen KREKELS
Marius MEREMANS
Karim VAN OVERMEIRE
Marc HENDRICKX

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: BESTAANDE TOESTAND

	Nederlandse Taalunie	Cultureel Verdrag	De Brakke Grond	deBuren
Basis	Verdrag	Verdrag	Vlaamse instelling	Memorandum van overeenstemming
Bevoegd departement + financiering	-Cultuur + Onderwijs NL + VL	-Buitenlands beleid NL + VL	-Cultuur VL	-Cultuur + Buitenlands beleid NL + VL
Terrein	-Taal -Letteren	-Cultuur -Onderwijs -Wetenschap -Media -Welzijn	-Cultuur -Samenleving	-Cultuur -Samenleving
Opdracht	-Advies -Beleidsonder- steuning -Uitvoering Subsidiëring	-Advies -(Steunpunt en makelaarsfunctie ter voorbereiding advies)	-Uitvoering: samenwerking NL-VL en VL op NL'se kaart zetten	-Uitvoering: samenwerking NL- VL en VL+NL op Europese kaart zetten
Bestuursvorm	-Ministers NL – VL -IPC NL – VL	-Commissie NL – VL	-Raad van Bestuur VL (+NL)	-Raad van Bestuur NL – VL
Verbeterpunten	-Meer letteren -Interne verhoudingen -Verhouding met middenveld -Statuut medewerkers	-Momenteel lege doos -Secretariaat opgeheven -Commissie klein -Enkel cultuur (in strijd met verdrag)	-Meer ontmoeting -Minder niche -Meer breed publiek	-Minder niche -Meer breed publiek -Meer informeren van Europa over VL-NL
Hertekening toekomst	-Blijft	-Heropstarten -Klein secretariaat -Platform bieden aan de andere VL – NL'se spelers om activiteiten op elkaar af te stemmen	-Blijft, ook gebouw	-Blijft, maar beter afbakenen

BIJLAGE 2: GEWENSTE TOESTAND

Wat is er nodig?	Wie? Overheid	Wie? Privé
- Steunpunt voor samenwerking - Doorgeefluik informatie + makelaar - Loket	- Taal en Letteren: NTU - Ruimer: CVN - Diplomatieke posten in NL en VL	
- Informatie en documentatie verzamelen	- Taal en Letteren: NTU - Ruimer: CVN - Mogelijkheid: uitbesteden =>	Ons Erfdeel? ANV?
- Advies aan overheden	- Taal en Letteren: Raad NTU - Ruimer: CVN - + sector adviesraden in NL en VL: 1x per jaar samen vergaderen per thema, bijeengeroepen door CVN	
- Presentatie aan + informeren van 'Europa'	- deBuren	
- Ontmoetingsplaats voor NL – VL - Ontmoetingsplaats van NL + VL + Europa	- De Brakke Grond - deBuren	
- Presentatie van Vlaamse cultuur - Presentatie van Nederlandse en Vlaamse cultuur	- De Brakke Grond - De Brakke Grond + deBuren	
- Subsidie aan (privé)-initiatieven	- Taal en Letteren: NTU - Rest: respectieve departementen NL en/of VL - Alternatief: NL-VL fonds, voor cultuur te beheren door CVN (terugvallend op respectieve adviesraden SARC & Raad voor Cultuur) en voor taal en letteren door CVN	

BIJLAGE 3: GEWENSTE FINANCIERINGSWIJZE

Wie?	Financiering
- NTU - CVN - deBuren - De Brakke Grond	Door respectieve departementen in NL en VL
- Particuliere instelling	Door respectieve departementen, geoormerkt budget voor NL-VL'se initiatieven
- Ad-hocinitiatieven overheid + particulieren	Uit NL-VL Fonds, beheerd door NTU voor taal en letteren (Raad treedt op als jury) en CVN voor ruimere terreinen (Commissie treedt op als jury, na respectieve adviesraden in NL en VL gehoord te hebben (bv. SARC en Raad voor Cultuur)